

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI FAVQULOTDA VAZIYATLARDAN MUHOFAZALASHNING AHAMIYATI

Xolmatova Guzal Islomovna

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti

gozalxolmatova2@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarini favqulodda vaziyatlardan muhofazalashning ahamiyati tahlil qilinadi. O'quvchilarning psixologik va jismoniy zaifligi, ularning favqulodda holatlarda qanday harakatlar qilishi, shuningdek, bu holatlarda xavfsizlikni ta'minlash muhimligi ko'rib chiqiladi. Zilzila sodir bo'lganda boshlang'ich sinf o'quvchilarining xavfsizligini ta'minlash va ularga stressli vaziyatlarda to'g'ri qarorlar qabul qilishni o'rgatishning amaliy jihatlari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar. Favqulotda vaziyatlar, xavfsizlik, yong'in.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini favqulotda vaziyatlardan muhofazalash muhim masala bo'lib, bu nafaqat o'quvchilarning xavfsizligini ta'minlash, balki ularning psixologik va emotsional holatini saqlash uchun ham juda zarurdir. Bu masalaning dolzarbligi bir necha omillarga bog'liq: Boshlang'ich sinf o'quvchilari hali psixologik va jismoniy jihatdan to'liq shakllanmagan bo'lib, favqulodda vaziyatlarda ular ko'pincha qo'rqishadi va xatolik qilishlari mumkin. Ularni favqulodda vaziyatlardan qanday himoya qilishni o'rgatish, o'zlarini qanday tutish kerakligini tushuntirish juda muhimdir. O'quvchilarni yong'in, zilzila, toshqin kabi tabiiy ofatlardan yoki texnogen hodisalardan himoya qilish zarurati ta'lim muassasalarida xavfsizlik choralari kuchaytirishni talab qiladi. Bu o'quvchilarni favqulodda holatlarda qanday harakat qilishni o'rgatish orqali amalga oshiriladi. Favqulodda vaziyatlar bolalar uchun kuchli stress manbai bo'lishi mumkin. Shu sababli, o'quvchilarga favqulodda vaziyatlarda tinchlanish va xavfsiz o'zini tutish ko'nikmalarini berish, ularning ruhiy holatlarini saqlashda yordam beradi. O'qituvchilar va ota-onalar o'rtasida yaxshi hamkorlikni yo'lga qo'yish, bolalarga xavfsizlik qoidalarini o'rgatishda muhim rol o'ynaydi. Ota-onalar va o'qituvchilar bolalarga favqulodda vaziyatlarda to'g'ri qarorlar qabul qilishda yordam bera olishi kerak. Shu bois, boshlang'ich sinf o'quvchilarini favqulodda vaziyatlardan muhofazalash nafaqat o'quvchilarning xavfsizligini, balki ularning kelajakdagi rivojlanishi va ijtimoiy hayotda o'zlarini tutish malakalarini shakllantirishga ham katta hissa qo'shadi.

Maktablar favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik ko'rishi uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirishi kerak:

1. Favqulodda rejani ishlab chiqish – har bir maktab yong‘in, zilzila, suv toshqini kabi vaziyatlarda qanday harakat qilish kerakligini belgilovchi maxsus reja tuzishi lozim.

2. Evakuatsiya yo‘llarini belgilash – maktab binosida chiqish yo‘llari aniq ko‘rsatilishi, favqulodda chiqish eshiklari ochiq va foydalanishga tayyor bo‘lishi kerak.

3. Amaliy mashg‘ulotlar o‘tkazish – o‘quvchilar va o‘qituvchilar muntazam ravishda evakuatsiya mashqlarini bajarishlari lozim. Bu ularga favqulodda vaziyatda sarosimaga tushmaslikka yordam beradi.

4. Favqulodda aloqa tizimini yaratish – maktab ma‘muriyati ota-onalar va favqulodda xizmatlar bilan tezkor aloqa o‘rnatish mexanizmini ishlab chiqishi kerak.

5. Birinchi yordam bilimlarini o‘rgatish – o‘qituvchilar va ba‘zi o‘quvchilar birinchi yordam ko‘rsatish bo‘yicha tayyorgarlikdan o‘tishlari lozim.

6. Xavfsiz joylarni aniqlash – maktab ichida va tashqarisida zilzila yoki boshqa favqulodda holatlar uchun eng xavfsiz joylar oldindan belgilanishi kerak.

7. Favqulodda holatlar uchun zarur jihozlarni tayyorlash – tibbiy yordam qutilari, fonarlar, ichimlik suvi va aloqa vositalari har doim tayyor turishi lozim.

Shu kabi tayyorgarlik tadbirlari maktabdagi bolalar va o‘qituvchilarning hayotini saqlab qolishda juda muhim.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari zilzila sodir bo‘lganda qanday harakat qilish kerakligini yaxshi bilishlari muhim. Ular qo‘rquvga tushmaslik va xavfsiz joyga harakat qilish qoidalarini o‘rganishlari lozim.

Zilzila boshlanganda dastlab, xotirjamlikni saqlash kerak. Darhol xavfsiz joy topish lozim: mustahkam stol yoki parta tagiga yashirinib, oyoqlarini va boshini himoya qilish kerak. Derazalardan, osilgan yoritgichlardan va og‘ir shkaflardan uzoqroq turish muhim. Maktab binosi ichida bo‘lsa, o‘qituvchi ko‘rsatmalariga amal qilish kerak. Liftga chiqmaslik va eshik oldida turmaslik lozim. Agar binodan chiqish xavfsiz bo‘lsa, ochiq joyga chiqish kerak. Ko‘chada yoki ochiq maydonda bo‘lsa, daraxtlar, elektr simlari va baland binolardan uzoqroq turish kerak. Qo‘llarni boshga qo‘yib, yerga o‘tirish va zilzilaning tugashini kutish muhim. Zilziladan keyin, vahimaga tushmaslik va o‘qituvchi yoki kattalar ko‘rsatmalariga amal qilish kerak.

Zilzila paytida xavfsiz joylar deb quyidagi joylar hisoblanadi:

-Mustahkam mebel osti – stol, parta yoki mustahkam yog‘och mebel tagiga yashirinib, qo‘llaringiz bilan bosh va bo‘yinni himoya qilish kerak.

-Devor burchaklari – agar yaqin atrofda stol yoki mebel bo‘lmasa,

mustahkam devor burchagida turish xavfsizroq bo'ladi.

-Kichik eshiklar osti – ba'zi binolarda mustahkam eshik romlari bo'ladi, lekin u har doim ham eng xavfsiz joy emas.

-Katta ochiq joylar (agar tashqarida bo'lsa) – agar zilzila paytida tashqarida bo'lsangiz, binolar, elektr simlari va daraxtlardan uzoqroq joyga borish kerak.

Xavfli joylar:

-Deraza oldi – oynalar sinib, jarohat yetkazishi mumkin.

-Og'ir mebellar yaqinida – shkaf, kitob javonlari ag'darilib ketishi mumkin.

-Lift ichida – zilzila vaqtida liftga chiqish qat'iyan man etiladi.

-Daraxt va elektr simlari tagida – tashqarida bo'lsangiz, yiqiluvchi narsalardan uzoqroq turish lozim.

Shunday qilib, bolalar zilzila vaqtida xavfsiz joylarni oldindan bilib, tez va to'g'ri harakat qila olishlari kerak.

Imkon qadar tez ochiq va xavfsiz joyga chiqish lozim. Uydagi yoki maktabdagi elektr va gaz tizimlariga tegmaslik kerak. Bolalar bu qoidalarini yaxshiroq tushunishlari uchun amaliy mashg'ulotlar o'tkazish foydali bo'ladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun zilzila paytida to'g'ri harakat qilishni o'rgatish uchun amaliy mashg'ulotlar juda muhim. Quyida ularni bosqichma-bosqich tushuntirib beramiz.

Quyidagi amaliy mashg'ulotlar tadqiqot jarayonida o'quvchilarda zilzila sodir bo'lganda ratsional xatti-harakatlarni shakllantirish, ularning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish hamda favqulodda vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish malakasini mustahkamlash maqsadida tanlandi. Mazkur mashqlar nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirishga xizmat qildi. Mashg'ulotlar muntazam ravishda takrorlanishi natijasida o'quvchilarda xavfsizlik qoidalariga ongli munosabat shakllandi hamda favqulodda vaziyatlarda vahimaga berilmasdan, izchil va tartibli harakat qilish ko'nikmalari rivojlandi.

Tadqiqot davomida qo'llanilgan **“Tez yashirin”** mashqi o'quvchilarning zilzila sodir bo'lgan dastlabki soniyalarda o'zini himoya qilish bo'yicha tezkor harakat qilish malakasini shakllantirishga xizmat qildi. Mashq davomida o'quvchilar signal berilishi bilan qisqa vaqt ichida mustahkam stol yoki parta ostiga kirish, bosh va bo'yin qismini qo'llari bilan himoyalash hamda xavf tugamaguncha xavfsiz holatda qolishni amalda bajarishdi. Kuzatishlar shuni ko'rsatdiki, mashq muntazam takrorlangani sari o'quvchilarning harakat tezligi ortib, ular xavfsiz harakat algoritmini tabiiy ravishda bajarishga odatlandilar.

“Xavfsiz burchakni top” mashqi orqali o'quvchilarda bino ichidagi xavfsiz va xavfli hududlarni ajrata olish ko'nikmasi rivojlantirildi. Mashg'ulot

davomida ular derazalar, osilgan buyumlar, javonlar va og‘ir mebellar yaqinida turish xavfli ekanligini amaliy misollar orqali anglab yetdilar. Natijada o‘quvchilar nafaqat sinf xonasida, balki uy sharoitida ham xavfsiz joyni mustaqil aniqlash imkoniyatiga ega bo‘ldilar.

Tadqiqot jarayonida **“Evakuatsiya mashqi”** alohida ahamiyat kasb etdi. Ushbu mashg‘ulot yordamida o‘quvchilarda zilziladan keyingi evakuatsiya tartibi, belgilangan yo‘nalish bo‘yicha xavfsiz harakatlanish hamda jamoa ichida intizomni saqlash ko‘nikmalari shakllantirildi. Mashqlar davomida zinapoyadan tushish, bir-birini turtmaslik, o‘qituvchi ko‘rsatmalariga rioya qilish kabi amaliy harakatlar bir necha marotaba takrorlandi. Bu esa favqulodda vaziyatlarda tartibli va xavfsiz evakuatsiyani ta‘minlashga xizmat qildi.

O‘quvchilarning favqulodda xizmatlarga murojaat qilish madaniyatini rivojlantirish maqsadida **“To‘g‘ri xabar ber”** mashqi tashkil etildi. Mashg‘ulot davomida ular yuz bergan hodisa haqida aniq, qisqa va tushunarli axborot berish, o‘zining joylashuvini, ismini va vaziyatni to‘g‘ri ifodalashni mashq qildilar. Kuzatishlar natijasida o‘quvchilarning favqulodda vaziyat haqida ishonchli va tartibli ma‘lumot bera olish malakasi sezilarli darajada yaxshilangani aniqlandi.

Shuningdek, **“Qanday yordam berish kerak?”** mashqi orqali o‘quvchilarda o‘zaro yordam ko‘rsatish, jabrlangan shaxsga dastlabki yordam berish va zarur hollarda kattalarga yoki mutaxassislariga murojaat qilish ko‘nikmalari rivojlantirildi. Mashg‘ulotlarda turli vaziyatli topshiriqlar asosida muhokamalar olib borildi hamda rol o‘yinlardan foydalanildi. Natijada o‘quvchilarda hamkorlik, mas‘uliyat va ijtimoiy faollik sifatleri mustahkamlandi.

Evakuatsiya vaqtida intizomni shakllantirish maqsadida **“Sokin yur”** mashqi qo‘llanildi. Ushbu mashq davomida o‘quvchilar tartibli safda harakatlanish, vahimaga berilmaslik, boshqalarga xalaqit bermaslik va xavfsizlik qoidalariga amal qilishni amaliy ravishda bajarishdi. Takroriy mashqlar ularning jamoaviy harakat qilish madaniyatini rivojlantirdi hamda favqulodda vaziyatlarda o‘zini boshqara olish ko‘nikmalarini mustahkamladi.

Tadqiqotning yakuniy bosqichlarida **“Zilzila va noto‘g‘ri harakatlar”** o‘yini qo‘llanilib, o‘quvchilarning egallagan bilim va ko‘nikmalarini mustahkamlashga e‘tibor qaratildi. O‘yin davomida turli vaziyatlar yuzasidan to‘g‘ri va noto‘g‘ri harakatlarni baholash orqali o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashi hamda vaziyatni tez tahlil qilish qobiliyati rivojlantirildi. Natijada ular xavfsiz xatti-harakatlarni mustaqil ravishda tanlash va xavfli harakatlardan voz kechish zarurligini chuqur anglab yetdilar.

Umuman olganda, tadqiqot davomida qo‘llanilgan mazkur amaliy mashg‘ulotlar o‘quvchilarning zilzila vaqtida ratsional xatti-harakat qilish

kompetensiyalarini shakllantirishda samarali pedagogik vosita sifatida o'zini namoyon etdi. Mashg'ulotlarning izchil va tizimli tashkil etilishi o'quvchilarning nazariy bilimlarini amaliy ko'nikmaga aylantirishga, favqulodda vaziyatlarda tezkor va ongli qaror qabul qilishiga hamda shaxsiy va jamoaviy xavfsizlik madaniyatini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Bu esa tadqiqotda ilgari surilgan metodik yondashuvning amaliy samaradorligini tasdiqladi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarini favqulodda vaziyatlardan muhofazalashga yo'naltirilgan tizimli va uzluksiz pedagogik faoliyat barkamol, mas'uliyatli hamda xavfsizlik madaniyatiga ega shaxsni tarbiyalashning muhim omili hisoblanadi. Mazkur yo'nalishda olib boriladigan maqsadli ta'lim-tarbiya ishlari o'quvchilarning hayoti va sog'lig'ini muhofaza qilish, favqulodda vaziyatlarning salbiy oqibatlarini kamaytirish hamda jamiyatda xavfsiz turmush tarzini qaror toptirishga munosib hissa qo'shadi. Shu bois favqulodda vaziyatlarga tayyorlash masalalarini boshlang'ich ta'lim jarayoniga izchil integratsiya qilish, amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish va o'quvchilarning ratsional xatti-harakat qilish kompetensiyalarini muntazam rivojlantirib borish bugungi kunning dolzarb pedagogik vazifalaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Yusupova, N. (2020). "Boshlang'ich sinf o'quvchilarining xavfsizligini ta'minlashda o'qituvchining roli." *Pedagogika va psixologiya jurnali*, 3(1), 45-50.
2. Davronov, Sh. (2019). "Tabiiy ofatlardan himoya qilish va boshlang'ich sinf o'quvchilarini favqulodda vaziyatlarga tayyorlash." *O'zbekiston ta'limi*, 4(2), 63-67.
3. Kamilova, F. (2021). "Favqulodda vaziyatlar va ularning bolalar psixologiyasiga ta'siri." *Pedagogik tadqiqotlar*, 8(3), 112-118.
4. Mirzaeva, D. (2018). "Boshlang'ich ta'limda xavfsizlikka oid masalalar." *O'qituvchilar uchun qo'llanma*, Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi.
5. Akhmedov, O. (2022). "Favqulodda vaziyatlar va bolalar ta'limi: Nazariy va amaliy jihatlar." *O'zbekiston pedagogika akademiyasi nashri*, 11, 78-85.
6. Aminov, F., & Xudoyberdiyev, E. (2021). "O'quvchilarga favqulodda vaziyatlarda o'zini tutishni o'rgatish." *Psixologiya va ta'lim metodikasi*, 6(4), 99-104.
7. Shukurova, M. (2020). "Boshlang'ich ta'limda xavfsizlik va favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik." *O'zbekiston ta'lim tizimi va pedagogika*, 12(5), 134-141.

8. Djurayev, B. (2017). "O'quvchilarga favqulodda vaziyatlarda xatti-harakatlar qoidalarini o'rgatish metodikasi." O'qituvchi va ta'lim metodikasi, 10(3), 77-82.
9. Suleymanova, L. (2019). "Favqulodda vaziyatlarda bolalarning psixologik holatini barqarorlashtirish." Bolalar psixologiyasi jurnali, 4(2), 25-30.